Vaşinqton Bəyannaməsi və Qafqazın yeni geosiyasi arxitekturası

2025-ci ildə Cənubi Qafqazdakı vəziyyət müxtəlif qüvvələrin eyni vaxtda hərəkət etdiyi nadir yolayrıcına bənzəyir: Azərbaycan ilə Ermənistan arasında Qərbin himayəsi ilə sürətlənən normallaşma, Ermənistanın Rusiyanın "çətirli" təhlükəsizliyindən rəvan uzaqlaşması, Orta dəhlizin nəqliyyat və enerji komponentinin gücləndirilməsi və buna əks olaraq, İranın ehtiyatlılığı və Avropaya inteqrasiya ilə daxili normativ inkişaf etdirmə arasında tarazlıq saxlayan Gürcüstanın seqmentləşdirilmiş gündəliyi.

AZƏRTAC xəbər verir ki, hadisələrin tempi 8 avqust 2025-ci il tarixli Vaşinqton Bəyannaməsi ilə müəyyən edilib. Bu, Zəngəzur dəhlizi (Beynəlxalq Sülh və Rifah naminə Tramp Marşrutu - TRİPP) ətrafında qurulmuş Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh yolu ilə nizamlanmanın siyasi çərçivəsidir. Burada ABŞ təkcə mediator deyil, həm də rabitə və ticarət layihələrinin maliyyələşdirilməsi və əlaqələndirilməsinin təşkilatçısı kimi çıxış edir. Sənəd prinsipial olaraq ərazi bütövlüyü və qarşılıqlı tanınma düsturlarına əsaslanır, həssas delimitasiya və humanitar irs məsələlərini iş müstəvisində saxlayır, lakin uzun müddət ərzində ilk dəfə olaraq Qarsdan Xəzərə qədər bütün əlaqə sisteminin aydın "dondan açılma" vektorunu qeyd edir.

Vaşinqton düsturu dərhal regional sinir mərkəzlərini vurğuladı. Türkiyə Ermənistanla tamhüquqlu normallaşma şansı əldə edir - sərhədin açılması, ticarət və tranzit kanalları, eləcə də daha rahat enerji logistikası. Lakin İran Vaşinqton razılaşmalarını ehtiyatla qarşılayır. Rəsmi Tehran prinsipial olaraq hər hansı ekstraterritorial və ya "yad" zəmanət dəhlizlərinin əleyhinədir, Şimal-Cənub (Rəşt-Astara) və Ermənistanla əlaqələrin ikitərəfli dərinləşməsi şəklində alternativi təşviq edir.

Yerdə irəliləyiş və mübahisələr çiyin-çiyinə gedir. 2024-2025-ci illərdə Azərbaycan və Ermənistan real delimitasiyaya başladılar. Bakı üçün bu, müharibədən sonrakı nizamlanmanın hüquqi müstəviyə keçməsinin təsdiqidirsə, İrəvan üçün bu, ağrılı, lakin zəruri tədbirdir. Sülhün sabitliyinin əsas "tikişi" məhz buradan keçir. Sərhəd xətti boyunca hər bir mikro qərar dərhal Ermənistanın daxili siyasətində rezonans doğurur.

Humanitar kontur ən həssas olaraq qalır. Ermənistan üçün bu, 2023-cü ilin sentyabrında Qarabağı könüllü olaraq tərk etmək istəyən ermənilərin inteqrasiyası, Azərbaycan üçün isə keçmiş qaçqın və məcburi köçkünlərin öz dədə-baba yurdlarına genişmiqyaslı Böyük qayıdış proqramıdır.

İqtisadiyyat və logistika hazırda sülh prosesinin əsas hərəkətverici qüvvəsidir, enerji isə regional qarşılıqlı əlaqələrə strateji dərinlik və yeni çağırışlar əlavə edir.

Xarici "alternativ hekayə" 2025-ci ildə yeni maliyyə və siyasi təkan almış Şimal-Cənub İran-Rusiya layihəsi ilə formalaşıb. Azərbaycan üçün bu, siyasi cəhətdən neytral qalmaq şərtilə hər iki marşrutun kəsişmə nöqtəsinə çevrilmək fürsəti açır, Ermənistan üçün isə "və/və" praqmatik strategiyada iştirak etmək şansı verir. Beləliklə, üçlü perspektiv yaranır. Ən optimist ssenari sürətləndirilmiş normallaşmadır: Vaşinqton razılaşmasının hüquqi cəhətdən təsbit edilməsi, Ermənistan-Türkiyə sərhədinin açılması, delimitasiyanın başa çatdırılması və Zəngəzur dəhlizinin investisiya mərhələsinin başlanması. Daha sadə bir seçim - idarə olunan rəqabətdir.

Növbəti ilyarım Vaşinqtondakı görüşdə müəyyən edilmiş yol xəritəsinin icra edilməsi sürətinin sınağı olacaq və burada düyünləri tarazlı şəkildə açmaq, uzun illər ərzində yığılan gərginliyi aradan qaldırmaq son dərəcə vacibdir. Əgər bu düyünlər açılsa, Cənubi Qafqaz son üç onillikdə ilk dəfə olaraq sərt təhlükəsizlik məntiqi ilə deyil, iqtisadiyyat və infrastruktur qaydaları ilə oynamağa başlayacaq. Əks halda region yenidən xarici şoklara və daxili populist dalğalara qarşı həddindən artıq həssas olacaq.

Azərbaycan.- 2025.- 24 avqust (№178).- S.2.